

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ КИЇВСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет романської філології і перекладу
Кафедра романської і новогрецької філології та перекладу**

Допущено до захисту

“___” _____ року

Завідувачка кафедри

_____ Наталія ФІЛОНЕНКО

КУРСОВА РОБОТА

з філології на тему:

“XIV століття: утвердження тосканського діалекту”

Студентки групи МЛіт 09-20

Спеціальність 035 Філологія

Спеціалізація 035.052 Романські мови і
літератури (переклад включно), перша –
італійська

Освітня програма Італійська мова і література,
друга іноземна мова, переклад
Завгородня Олександра Ігорівна

Науковий керівник:

Філоненко Наталія Георгіївна

Чотирибальна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ЄКТС _____

Члени комісії:

_____
(підпис) (прізвище та ініціали)

_____
(підпис) (прізвище та ініціали)

_____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Київ 2023

АНОТАЦІЯ

Курсову роботу присвячено вивченню розвитку італійської мови через синхронічний аналіз тосканського діалекту. У роботі продемонстровано найвизначніші постаті того часу, творців італійської мови, більш відомих під назвою “Три корони”: Данте Аліґ’єрі, Франческо Петрарка та Джованні Боккаччо. Виділено неологізми введені Данте Аліґ’єрі, охарактеризовано стиль і лексику творів Боккаччо, досліджено збережені рукописи Петрарки.

Представлено загальні характеристики тогочасної мови: її семантичні та граматичні особливості. Розглянуто, схарактеризовано та уточнено основні поняття мови та діалекту.

В межах дослідження тосканського діалекту в період XIV століття описано історію розвитку італійської мови та літератури, визначено відмінність поетичного мовлення від повсякденного у Середньовічній Італії, описано процес тосканізації художніх творів.

У роботі визначено, що тосканський діалект XIV століття не характеризувалася всіма ознаками сучасної італійської мови. Тосканський діалект був проміжним етапом в переході від латини до італійської

Ключові слова: тосканський діалект, італійська мова, Петрарка, Данте, Боккаччо.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ I ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ РОЗВИТКУ ТА СТАНОВЛЕННЯ ТОСКАНСЬКОГО ДІАЛЕКТУ	
1.1 Дослідження витоків сучасної італійської мови.....	6
1.2 Роль Петрарки, Данте і Боккаччо у формуванні і розвитку тосканського діалекту італійської мови.....	7
1.2.1 Творчість Франческо Петрарки.....	8
1.2.2 Мовотворча і державотворча роль Данте Аліг'єрі.....	10
1.2.3 Діяльність Джованні Боккаччо	11
1.3 Відмінність поетичного мовлення від повсякденного у Середньовічній Італії.....	12
1.4 Тосканізація художніх творів.....	15
Висновки	до розділу
I.....	17
РОЗДІЛ II Становлення і розвиток тосканського діалекту через письмові тексти	
2.1 Данте як джерело неологізмів тосканського діалекту.....	20
2.2 Особливості творів Боккаччо.....	22
2.3 Збережені рукописи Петрарки.....	24
Висновки до розділу II.....	26
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	28
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	30
СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ.....	32

ВСТУП

Період XIV століття займає одне з основних місць в історії італійської мови. Дослідження тосканського діалекту дозволяє краще зрозуміти процес переходу від латини до італійської мови, а також особливості тогочасного життя. На думку таких вчених як Манні, Марацціні, Стуссі, Біанко активне вивчення творів та рукописів Данте, Петрарки та Боккаччо дають можливість реконструкції мови XIV століття.

Проблематиці вивчення тосканського діалекту надається велике значення, адже саме він є підґрунтям сучасної італійської мови.

Актуальність теми — вивчаючи минуле можливо краще зрозуміти теперішнє. Аналіз тосканського діалекту XIV століття приводить до початку італійської мови, її фундаменту. Саме в цей час відбувалися важливі зрушення в бік переходу від латини до сучасної італійської.

Мета—дослідити тенденції в розвитку та становленні сучасної італійської мови, аналізуючи тосканський діалект XIV століття.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- дослідити тосканський діалект в межах XIV століття;
- описати історію розвитку італійської мови та літератури;
- охарактеризувати творчість “Трьох корон”;
- визначити відмінність поетичного мовлення від повсякденного у Середньовічній Італії;
- описати процес тосканізації художніх творів;
- описати процес переходу від латини до італійської з додаванням прикладів;
- виділити неологізми введені Данте Аліг’єрі;
- охарактеризувати стиль і лексику творів Боккаччо;
- дослідити збережені рукописи Петрарки.

Об’єкт дослідження—твори Данте, Баккаччо та Петрарки.

Предмет— тосканський діалект XIV століття.

Методи дослідження—дедуктивний метод, синхронічний аналіз, описовий метод.

Структура роботи—робота складається з вступу, двох розділів з висновками до кожного з них, висновків до всієї роботи, списку використаних джерел. В роботі використані 25 джерел, повний обсяг складає 32 сторінки, основний текст займає 29 сторінок.

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, зазначено мету, сформульовано завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження, охарактеризовано структуру роботи.

У **першому розділі** “Теоретичне підґрунтя розвитку і становлення тосканського діалекту” досліджується тосканський діалект в межах XIV століття; описується історія розвитку італійської мови та літератури; значна увага приділяється “Трьом коронам”; охарактеризовано відмінність поетичного мовлення від повсякденного у Середньовічній Італії; описано процес тосканізації художніх творів.

У **другому розділі** “Становлення і розвиток тосканського діалекту через письмові тексти” описується процес переходу від латини до тосканізації з додаванням прикладів; виділяються неологізми введені Данте Аліґ'єрі; охарактеризовано стиль і лексику творів Боккаччо; розбираються збережені рукописи Петрарки.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ РОЗВИТКУ ІСТАНОВЛЕННЯ ТОСКАНСЬКОГО ДІАЛЕКТУ

Народна література в Італії зародилася набагато пізніше, ніж у інших європейській країнах, таких як: Франція, Німеччина, Англія, — тобто наприкінці XII століття. У XIII столітті спостерігався бурхливий розвиток ліричної поезії у трьох школах: в Сицилії, Болоньї та Тоскані. Всі вони залишили свій вплив на мову.

1.1 Дослідження витоків сучасної італійської мови

“Elemento persistente di ogni cultura europea” — так визначив італійську мову великий французький історик Фернан Бродель понад п’ятдесят років тому [4].

Одні й ті самі правила літературної мови можуть поширюватись на доволі велику територію, проте, зазвичай вона походить від одного або двох конкретних діалектів. На основі цього виникає проблема, яка добре відома всім лінгвістам-дослідникам італійської мови: звідки походить сучасна італійська мова? Дискусії з приводу того чи базується італійська мова на тосканському діалекті простежуються ще з XIV ст. і набувають особливого значення в XVI ст.

Тосканський діалект домінував на останньому етапі розвитку та був мовою найвизначніших поетів того часу. Проте навіть в одному діалекті ми можемо виділити декілька гілок. Традиційно він поділяється на чотири основні різновиди:

1. група pisano-lucchese-pistoiese;
2. група senese e grossetano;
3. група aretino-chianaiolo;
4. група fiorentino (що й вважається основою італійської мови) [8].

Зараз збіг між адміністративним регіоном та мовним регіоном не застосовується. Тосканські діалекти поширюються як на північ, у деяких долинах Емілійських Апеннін, так і на південь, у північній Умбрії.

XIV століття ознаменувалося великою кількістю народної літератури і щонайменше двома великими письменниками — Петраркою і Боккаччо. Проте, багатообіцяючий розвиток раптово зупинився близько 1400 року, коли гуманісти пробували штучно відродити класичну латину. Таким чином, народна література була приречена на занепад і майже опинилася під загрозою зникнення. Відродження прийшло наприкінці XV століття, незважаючи на тривалу гуманістичну опозицію, народна мова вистояла проти латини і здобула остаточну перемогу на початку XVI століття.

Примітним фактом про важливість діалекту є те, що навіть коли Італія була об'єднана в 1861 році і тосканський діалект став офіційною мовою, вважається, що італійськомовні становили від 2,5% до 10% населення країни [10].

Тобто перехід не був легким і швидким, тосканський діалект займав провідні позиції навіть набагато пізніше XIV сторіччя.

Як виходить з вищезазначених тверджень, Італія є відносно молодою країною, яка доволі довгий час була розділеною. Це розділення призвело до утворення як великої кількості діалектів, так і до популяризації зовсім інших мов. Тобто, конкуренція на історичному шляху формування сучасної італійської мови була значною. Тосканський діалект, а саме його флорентійський різновид мав перевагу і все-таки зміг утвердитись на укріпитись на території всієї країни. Найбільше цьому сприяли видатні письменники того часу — три корони, а також провідне становище регіону в економічному плані.

1.2 Роль Петрарки, Данте і Боккаччо у формуванні і розвитку тосканського діалекту італійської мови

Величезна популярність “Трьох корон” призвела до того, що тосканський діалект італійської мови став її стандартом. Данте Аліг'єрі відомий своїм шедевром “Божественна комедія”. Петрарці приписують розробку сонета, називаючи його “петрарківським”. Боккаччо у своїй знаменитій середньовічній алегорії “Декамерон” був одним із перших літературних захисників жіночого інтелекту.

1.2.1 Творчість Франческо Петрарки

Франческо Петрарка (20 липня 1304, Ареццо — 8-19 липня 1374, Аркуа (Падуя)) — провідний поет XIV ст. Він удосконалив вульгарну італійську мову, розвинувши її мелодійність та елегантність. Він уособлював собою справжнього сучасного інтелектуала, постійно прагнув розвиватися, зустрічати нових колег для професійного та культурного піднесення. Окрім того, він був сповнений рішучості проводити дослідження та знаходити втрачені тексти класичної традиції. Внесок Петрарки в літературний та загалом інтелектуальний світ неможливо оцінити. Він був повністю відданий культурі в більш практичному сенсі, віднайшовши низку важливих рукописів і заклавши основи нової концепції публічної бібліотеки. Петрарка першим ввів такі жанри як особистий діалог та інтимна поезія. Франческо звертався й до авторів минулого у листах (*Epistolae*) та у власному щоденнику (*Secretum*). Писав він як латиною, так і вульгарною італійською мовою. Його твори досі вважаються одними з найвпливовіших у пізньому Середньовіччі.

Про біографію Петрарки є набагато більше свідчень, ніж про його колег по перу, адже він хотів присвятити більше часу навчанню, щоб оминати політичні та релігійні суперечки свого часу. Його робота в галузі права в поєднанні з видатною культурною освітою дозволила йому служити радником багатьох важливих державних і церковних діячів, але йому завжди вдавалося уникати ризикованих професійних зв'язків, щоб присвятити себе улюбленій справі — письменництву. Його метод написання віршів породив

петраркізм, який визначають як формальний поетичний стиль, започаткований Петраркою. Це не просто термін, це — спосіб життя.

Через кілька років після смерті поета петраркізм став європейським явищем, про поета говорили всі. При дворах та академіях його наслідувачі почали відтворювати його поетичні форми, особливо до душі багатьом припав його *Canzoniere*. Перші римери, які намагалися наслідувати його стиль, такі як Панфіло Сассо, Антоніо Тебальдео та Серафіно де Чиммінеллі не досягали до його вишуканої влучності та повноти змісту, а їхній кінцевий продукт був ближчим до інтелектуальної гри слів, аніж до художньої експресії. Більш успішними були вірші Маттео Марії Боярдо та Якопо Санназаро, але лише в наступному столітті такі письменники, як Марсіліо Фічіно, Джованні Піко делла Мірандола та Леоне Ебрео зуміли написати твори гідні ім'я свого “вчителя”.

Належну увагу поету приділяє П'єтро Бембо у своїй праці “Прози вульгарної мови” (1525). Це діалог вульгарною мовою, в якому він висуває постать Петрарки як теоретико-методологічну модель для кожної поетичної праці, надаючи теоретичне підґрунтя тому, що було спонтанною, імпровізаційною практикою петраркізму. Бембо пропонує Петрарку як класичну модель вульгарної літератури для всієї Італії, таким чином роблячи його такою ж визначною постаттю, якою в минулому були грецькі та латинські автори. Новий клас інтелектуалів у пошуках ідентичності знайшов її в поетичній мові Петрарки, як і сам Бембо, який у 1530 році опублікував свої власні вірші на підтвердження своїх лінгвістичних теорій. П'єтро не сліпо наслідував Петрарку, а вміло брав його роботи за точку відліку. Він не використовував структурну модель, проте запозичував дикцію, образи та мотиви.

Таким чином, петраркізм можна визначити як наслідування Петрарки зі збереженням як інтелектуальних, так і духовних процесів поета. Наслідувачі та поціновувачі Франческо розглядали його не тільки як поета кохання, а як асатат буття. Він був взірцем ідеалу висловлення думок, спроможним зібрати

їх і передати на письмі за допомогою стилю, який був одночасно простим і вишуканим. У цьому сенсі Петрарка був більше, ніж поет чи письменник: він став справжнім прикладом інтелектуального гуманіста, здатного вкласти у власну творчість свою любов до літератури, витончене відчуття політики і практичну цінність навчання. Поширення знань і перевідкриття класики характеризувало не лише його твори, але й усю його інтелектуальну діяльність, пропонуючи поєднання філології та філантропії, яке могло б слугувати прикладом для нащадків [5].

1.2.2 Мовотворча і державотворча роль Данте Аліг'єрі

Данте Аліг'єрі (18 (22) травня / 31 травня (4 червня) 1265, Флоренція — 13/14 вересня 1321, Равенна) — видатний італійський поет.

З його перебуванням у Тоскані почав формуватися новий напрям досліджень “живої” тосканської мови, яку Джамбаттиста Джуліані називав “золотом мови, тим самим металом, який викарбував Данте” [7 с. 313].

1858 року в Турині він опублікував свою збірку, яка вперше була присвячена тільки мові. Вона називалася “*SulmodernolinguaggiodellaToscana*”.

Вплив поета був настільки великим, що його роботи не просто досліджувались, а й утворили цілий напрям – дантеїзм. Дантист - це фахівець з творчості Данте, дантофіл - це той, хто плекає вивчення і читання Данте.

Дантеїзми, слова створені або введені Данте, (неоформи, семантичні неологізми та латинізми з перших рук), насправді охоплюють лише частину того, що творчість Данте залишила в нашому лексиконі. Данте зміг вплинути й на інші аспекти культурної спадщини морфологічного та синтаксичного характеру.

Робота Данте не обмежувалась виключно лінгвістичними теоріями, його погляди керувались також його політичними вподобаннями. Він був прихильником теорії лінгвістичного націоналізму. Данте був переконаним, що нація виходить за поняття рідності крові і має ґрунтуватися на спільноті спілкування. Така спільнота створює і споживає престижні літературні твори, красномовно говорить, потенційно може обіймати політичні посади. У

“Devulgarieloquentia” Данте виступає як теоретик планування мови: визначає функції національної мови, виступає за її винайдення, пропонує методологію її термінології, висуває критерії, за якими оцінюватиметься її придатність, досліджує наявні лінгвістичні субстрати, розмірковує про генетику мови та її походження. У “Божественній комедії”, він застосовує на практиці свої теоретичні напрацювання про мовний вибір і мовний націоналізм. Він зробив величезний вклад в соціолінгвістику і в особливу європейську традицію мовного націоналізму, а також у культивування італійської мови і творення Італії[15].

Отже, кульмінацією тосканської школи став Данте, заслуги якого неможливо перебільшити. Саме він надав мові її остаточної форми. В результаті Італія досягла близько 1300 року спільної літературної мови.

1.2.3 Діяльність Джованні Боккаччо

Джованні Боккаччо (16 червня 1313, Флоренція — 21 грудня 1375) — італійський письменник епохи Відродження, друг Франческо Петрарки.

Становленню італійської літературної традиції у XIV столітті, ми маємо завдячувати також Джованні Боккаччо. Серед його заслуг не тільки написання “Декамерона”, а й переписування творів Данте, Петрарки та Кавальканті[9]. Навіть з цього твердження випливає, що Джованні відходить на другий план. Чомусь його згадують менше за дві попередні “корони”, але його внесок також значимий. Розглядаючи Боккаччо як одного з винахідників італійської мови, можливо підкреслити ключову роль його текстів, аргументів і наративів у формуванні традиції, яка посідає постійне місце в рефлексіях про італійську літературну ідентичність. Саме Джованні пише найпершу біографію Петрарки і переписує найпершу редакцію його збірки народною мовою; пише чудову розповідь про Кавальканті в “Декамероні”. Сам Петрарка використовує біографію Боккаччо як зразок для свого “Epistola aiposteri”, а розповідь Боккаччо про Кавальканті залишається одним з найбільш обговорюваних і дискусійних джерел для розуміння поета. Думки Боккаччо про поезію та народну мову не змогли залишитися

непоміченими. Тексти, які він передав, також вплинули на літературні дебати протягом наступних століть у працях Колуччо Салютаті, Леонардо Бруні, Поліціано.

Читаючи “Ritratto di sei poeti toscani” у хронологічному порядку розкривається недолугість літературного історичного суперництва, коли зневага до попередника ще сильніше пов'язує його з цим поетом: Кавальканті - Вергілій, Кавальканті - Данте, Данте - Петрарка. Геніальність та новаторство Боккаччо полягає в тому, що він створив спільний проект, заради розвитку мови, а не популяризації себе. Для Боккаччо кожен з цих авторів є прикладом як дійсності народної мови, так і нової літературної [9].

Отже, хоч Джованні Боккаччо й відомий нам перекладами текстів інших авторів, його власні твори були революційними і вартують уваги й зараз. Боккаччо був не тільки гарним майстром своєї справи, а й доброю людиною. Чоловік розумів, що заради розвитку мови треба ставити наперед не власні амбіції, а рушійні для творення суспільства питання — питання мови та її розвитку.

1.3 Відмінність поетичного мовлення від повсякденного у Середньовічній Італії

Існує відносно мало прикладів регіональної прози того часу не з Тосканського регіону. Багата і різноманітна прозова література виникла саме там наприкінці XIII століття і продовжувала інтенсивно розвиватися впродовж XIV століття. Вона включає романи і хроніки, проповіді і монографії, листи і промови, ділові і сімейні записи, переклади з французької та класичної і середньовічної латини, та навіть декілька академічних трактатів. Хоча Данте зробив свій внесок у цю прозову літературу своїми “Vita Nuova” і “Convivio”, його місце в історії італійської прозової літератури не було настільки впливовим, як у поезії. Мова тосканської прози, яка часто виключала розмовні елементи регіональних діалектів, безсумнівно,

фокусувалася більше саме на тосканській мові. Тексти, які складають основну частину “*Testi di lingua*” та “*Testidelbuonsecolodellalingua*”, ще з тих пір викликають захоплення у пуристів, поціновувачів “чистої мови”, і справді демонструють усю чарівність і привабливість тосканської прози. Якість, різноманітність і кількість цієї літератури легко пояснює, чому вона могла стати мовною основою і зразком для пізнішої італійської прози. Ця література надала тосканському діалекту таку перевагу над іншими діалектами, що її прийняття було майже не минучим у XVI столітті, коли літературна проза стала важливим питанням повсій Італії.

Більшість дослідників припускали, що тосканська проза була насправді італійською мовою, якою користувалися і яку розуміли як літературну мову жителі всієї Італії. Вважалося, що якщо існувала спільна поетична мова, то так само мало скластися й в прозовій літературі. Окремі вчені посилаються на свідчення Данте, який у своєму “*DeVulgariEloquentia*” пише, що в його часи існувала *volgare illustre*, спільна літературна мова, якою користувалися і в поезії, і в прозі, і в розмовній мові, — всюди. Сучасні дослідження доводять, що це далеко не так. Данте радше описував ідеал, тобто про те, як мало би бути, а не про доконаний факт. Наступний факт є яскравим доказом цього. Близько 1290 року анонімний переписувач “*Fiore di Virtu*” зізнається у своєму незнанні народної мови, підкреслює бідність абстрактних термінів у народній мові порівняно з латиною і додає, що народна мова відрізняється в кожному місті і регіоні, тоді як латина скрізь однакова. Нагадує сучасну ситуацію в Італії: кожен знає свій діалект, але загальноприйнятою є нормована італійська. Повертаючись до автора, він має на увазі, що йому було важче зрозуміти діалект, відмінний від його рідного, ніж латину, і що він не знав жодної спільної літературної мови, окрім латини. Це твердження підтверджується низкою додаткових фактів. Перш за все, латина залишалася мовою переважної більшості документів далеко за межами кінця XIV ст. Після середини XIV ст. різні місцеві діалекти все частіше використовувалися для внутрішнього спілкування між чиновниками одного міста, тоді як

дипломатичне листування між різними італійськими містами чи державами продовжувало вестися латиною.

З усього вищезгаданого випливає думка, що говорити про італійську літературу XIII-XIV століть ще доволі рано. Тоді загальноіталійська ще не була сформована, існувала і займала передові позиції в написанні саме тосканська. Дійсно, регіон значно випереджав інші у створенні літературної прози, але говорити про повну монополію недоречно. Багато літературних напрямків розвивалися в інших провінціях не менше, а то й більше, ніж у Тоскані. Проблемою, що спіткала їх подальший розвиток була мова написання — латина або, в деяких випадках, французька, тоді як Тоскана вже почала використовувати власну народну мову. Відповідно, багато прозових творів були написані латиною нетосканськими письменниками і незабаром перекладені на тосканську народну мову корінними тосканцями. Варто зазначити, що такі тенденції зовсім неозначали повне відкидання латини. Багато відомих і визначних письменників, таких як Данте і Боккаччо писали латиною так само, як і італійською. Логічним здається питання про те, чому ж саме в Тоскані розпочався такий революційно-передовий перехід від літературного використання латинської прози до народної мови. Як і на багато інших історичних питань, надати чітку, правильну і однозначну відповідь складно. Тосканський діалект, безумовно, має певні вроджені переваги у своїй ясності, красі та близькості до латини. Крім того, Тоскана мала багато політичних і торговельних зв'язків з Францією, а отже, могла стимулювати наслідування прикладу французької та провансальської літератур. Екстралінгвістичні фактори в цьому питанні не можуть бути визначені, адже тогочасна Тоскана була найбільш розвиненим регіоном. Вона була центром, що притягував до себе та змушував рівнятися на неї.

Найвизначнішим елементом можна вважати той факт, що Тоскана після середини XIII століття розвинула своєрідну “ділову цивілізацію”, літературне вираження якої визначалося інтелектуальними інтересами великого класу купців і ремісників, а не спрямовувалося традиціями давнього

національного центру вищої освіти, такого як Болонья, Падуя чи Неаполь. Упродовж XIV століття в Тоскані з'являється все більше і більше прозових творів, здобуває свою популярність класик прози — Джованні Боккаччо. Прозова література інших провінцій писалася або латиною, або місцевими діалектами. Лише наприкінці століття деякі з цих діалектних письменників змінили свою місцеву мову під впливом тосканської, особливо Боккаччо. XV століття вважається періодом занепаду народної літератури. Гуманісти поставили під загрозу подальший розвиток народної літератури. Особливо гострими були перші чотири десятиріччя через відсутність видатних письменників. Судження ґрунтується також на групі полемічних трактатів, у яких певні гуманісти були звинувачені своїми опонентами у сильній ворожості до народної мови та її видатних письменників XIV ст., що є доволі риторичним та слід сприймати обережно. Різка відмінність у розвитку народної прозової літератури, яка існувала протягом XIV століття між Тосканою та іншими італійськими провінціями, продовжувала зберігатися протягом більшої частини XV століття. У Тоскані прозову літературу XIV століття охоче переписували і читали, різні напрямки цієї літератури продовжували процвітати і навіть завойовували нові сфери вираження для народної мови. Неможливо не зазначити те, що жоден з цих авторів не досяг літературної слави першого порядку. Однак, кількість і різноманітність літератури свідчить про фактичне збільшення літературного використання тосканської народної мови. Догмою пуристів ще з XVI ст. було твердження, що мова і стиль тосканської літератури XV ст. поступається за якістю літературі “золотої” XIV ст., і нехтування її документами значною мірою пояснюється цим упередженням [13].

Таким чином, варто розмежовувати сучасну італійську мову та тосканську. Хоч вона і є основою модерної мови, її фундаментом, проте до форми італійською вона прийшла через багато років. Ці роки не залишилися непоміченими, мова змінювалась та विकарбовувалась під нові потреби,

набуваючи своєї сучасної форми. Саме про це твердять твори та записи, що збереглися.

1.4 Тосканізація художніх творів

Насправді нетосканської прозової літератури XIII-XIV століть зовсім не бракувало і, безперечно, вона також має місце дослідженню та вивченню. Однак якщо співставити твори написані на нетосканських діалектах з одного боку, і тосканську прозу — з іншого, то виявиться величезну прірва між ними. Усі зібрані твори не прирівняти до тосканських не за кількістю, не за “якістю”. Якщо припустити, що всі діалекти рівні, чи вирішить це проблему? На жаль, ні. І для цього є декілька причин. Найголовніша з яких — популярність тосканського діалекту далеко за межами Тоскани. Якби в XIV столітті існувала спільна італійська прозова мова, то мали б зберегтися численні письменні свідчення цього. Мовою прози, тобто тосканською мали б користувалися і нетосканські письменники, як це, безумовно, було у випадку з поезією. Однак такі приклади дуже рідкісні. Навіть маючи певні докази є підстави вважати, що автор жив у Тоскані і прийняв мову свого проживання, або є ознаки того, що збережений твір був перероблений або перекладений корінним тосканцем з іншого діалекту або навіть з латини.

Цей процес почався ще за часів правління Фрідріх II Швабського (1194-1250). Поетам його двору (з яких найвідомішим є Джакомо да Рентіні, якому приписують винахідника сонета) приписують першонаписання ліричної поезії, переважно любовної. Цікавим фактом є те, що для цього вони прикрасили свій власний сицилійський діалект, додавши латинізми та галліцизми (слова та структури французького або провансальського походження), елементи, що походять з мови з великою літературною традицією. Лірика сицилійської школи мала успіх і незабаром поширилася на інші райони півострова, здебільшого передаючись з рукописів, написаних амануенами (переписувачами) тосканського походження [12]. Це дуже

важливо, оскільки середньовічна практика письма вимагала від писаря адаптації мови тексту, який він читав, до власного вживання. Таким чином, поезія, що поширювалася в центральному та північному дворах, була нічим іншим, як “тосканізованою” сицилійською мовою, що мало важливий вплив на форму мови, наприклад, наголос на голосних [1].

Ситуація в Болоньї була неоднозначною. Кількість прозових текстів і документів народною була незначною протягом усього XIV століття. Цікавим для дослідження моментом є видання статуту для нотаріусів у 1246 році, щопередбачавнавички перекладу документів з народної мови або на неї, але не складання документи народною мовою. Народні форми здебільшого слугували допоміжними інструментами для складання латинських моделей, а не моделями народної мови. “Parlamentiedepistole” скріш за все були написані в Сієні, “Fior di Virtu” Гвідотто збереглася лише в тосканізованій версії, хоча оригінальна версія була написана діалектом. “Arsdictaminis treatise” Джованні ді Бона Андреа, книга П'єра де Крещенці про сільське господарство та коментар до Данте Граціоло Бамбаглі у лібулі написані латиною, а згодом тосканізовані. Те саме, ймовірно, сталося і з творами Маттео де Лібри. І таких прикладів сотні або, навіть, тисячі [13].

З вище написаного випливає, що хоч тосканський діалект був провідним у тогочасній Італії, його лідерські позиції аргументуються не тільки прихильністю більшої частини населення. Свою широко вживаність він здобув частково за допомогою переписувачів. Роками твори діалектних меншин, а також ті, що були написані латиною та французькою перекладалися. Цей процес тривав доти, доки зовсім не викоринив будь-які зміни і відхили від тосканської норми. Тобто, утвердження тосканського діалекту не можна вважати повністю природнім процесом.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I

Та сучасна італійська мова, яку ми знаємо і яка вивчається сьогодні тяжіє своїм корінням до Тоскани XIV сторіччя, до Флоренції та до поетичної течії *dolcestilnuovo*[21]. Є дві основні причини чому серед всіх діалектів Італії, а також латині і французької саме тосканський варіант став провідним. Пропонується ознайомитись з ними:

Перша причина — це, звісно, “Три корони”. Тоскана значно випереджала інші регіони у створенні літературної прози. Саме флорентійський різновид тосканського діалекту мав найбільший культурний і літературний престиж. Петрарка і Данте настільки вплинули на подальший розвиток, що утворились петраркізм та дантеїзм відповідно.

До XIV століття тосканський діалект не займав провідні позиції, проте ситуація змінилася приблизно в той час, коли Данте написав свою “Божественну комедію” на початку 1300-х років. Данте вирішив написати свою епічну оповідь флорентійською народною мовою, субдіалектом Тоскани, на відміну від стандартної латини. Фігура Данте була важлива не тільки з точки зору розвинення мови, але й ставлення Італії як держави також. Засади його націоналістичної лінгвістики допомогли об’єднати народ і країну в єдине ціле.

Петрарка, автор 366 віршів, що складають його “Canzoniere”, також приніс свій вклад в цей процес, поширюючи вивчення мови та читання тосканським діалектом. Фактично, петраркізм був домінуючим поетичним стилем Відродження протягом наступних кількох століть, аж поки Джамбаттіста Маріно та його послідовники не відкрили епоху бароко.

Боккаччо, в свою чергу, прославився не тільки своїми авторськими творами, але й перекладами двох попередніх постатей — Данте та Петрарки. Він зробив величезний вклад в мову тим, що не гнався за власними досягненнями, а намагався спрямувати зусилля всіх письменників задля досягнення однієї мети. Боккаччо та Петрарка були добрими друзями і навіть читали чернетки один одного. Хоч вони й жили в той самий час, що Данте, проте були набагато молодшими.

Друга причина — це важливість Флоренції та Тосканського регіону як головного економічного, культурного та політичного осередку. Літературні вираження “ділової цивілізації” після середини XIII визначалося інтересами купців і ремісників, а не національними центрами вищої освіти.

Однак тоскансько-флорентійський варіант народної мови використовувався поетами і був здебільшого письмовим, а не розмовним. Це означало, що мова зберігалася попри відсутність активних носіїв [19]. Тривала і беззаперечна популярність тосканської літератури, викликана переважно трьома найвизначнішими письменниками, спочатку перетворила знання тосканської мови на своєрідну ознаку серед італійських інтелектуалів, а згодом стала найзручнішим способом спілкування між італійцями

Таким чином, становлення тосканської мови як основи сучасної італійської — це складний багатовіковий процес, який не має чіткого джерела, а є поєднанням багатьох факторів, в тому числі і збігів.

РОЗДІЛ II

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК ТОСКАНСЬКОГО ДІАЛЕКТУ ЧЕРЕЗ ПИСЬМОВІ ТЕКСТИ

Тосканський діалект, зокрема флорентійський діалект, став основою для формування стандартної італійської мови.

У середньовіччі тосканський діалект виявився домінуючим у Італії завдяки літературним творам, що були написані на ньому. Один з найвідоміших прикладів - "Божественна комедія" Данте Аліг'єрі. Данте обрав тосканський діалект для своєї віршованої епопеї, оскільки вважав його найпристойнішим із усіх італійських діалектів. Це сприяло популяризації тосканського діалекту та поширенню його літературних норм.

У 16-17 століттях тосканський діалект отримав подальший розвиток завдяки працям великих письменників того часу, таких як Петрарка та Боккаччо. Їхні тексти засновані на тосканському діалекті та використовуються як зразки для створення стандартної італійської мови.

2.1 Данте як джерело неологізмів тосканського діалекту

Подекуди видається складним перебільшити заслуги Данте в вкладі у становлення італійської мови та літератури. Навіть на сьогоднішній день багато лінгвістів та літературознавців з усього світу досліджують його літературні надбання, знаходячи щось нове та даючи пояснення старому. На превеликий жаль багато оригінальних робіт поета було втрачено, що вже говорити про начерки та рукописи на стадії опрацювання. Тим не менш, дослідженню підлягають нескінченна кількість готових робіт та переписів творів Аліг'єрі.

Данте був неперевершеним поетом, він використовував всі прийоми з його доступних. В"Раю" Данте зміг досягти великого технічного успіху, використовуючи риму і всі інші способи з'єднання слів за допомогою

звуку для посилення змісту. Так, домінуючі звукові ефекти в “Пеклі” — різкі та тривожні. У вухах залишаються звуки “s” — шипіння полум’я або крові. Шиплячі звуки “s” в 13 пісні не дають читачу забути, що звук походить від рани на дереві: “*schiante*”, “*sanguebruno*”, “*scerpi*”, що римується з “*sterpi*” та “*serpi*”, а потім “*arsosia*”, що завершує два рядки -s: “*sestatefossimoanime di serpi. Comd'unstizzoverdech'arsosia*”. Рима може підкреслювати шокуючий аспект описуваного [11].

Геніальність автора можна спостерігати й в лексикології. Ді Преторо у своїй роботі 1970 року ідентифікував 84 неологізми, введені Данте [6]. На сьогоднішній день їхня кількість зростає. Пропонується розглянути деякі з них.

○ *Inurbarsi* означає “увійти, ступити в місто”, або “побувати вперше в місті”. В основі створення слова *Фрагмент з vocabolario della Crusca* лежить тогочасна метрополія, Флоренція, Данте бачив як вона зростає і змінюється її соціальний устрій через приплив з сільської місцевості натовпів нових людей, яких приваблює принада багатого заробітку. Слово зафіксоване у *vocabolario della Crusca* і все ще використовується. Поширення набуло “*inurbarsi*” у значенні притаманному урбаністиці: “переїзд із села до міста”.

Inurbare, intr. con la particella pronom. Letter. Venire, recarsi in città; accorrere, affluire in città; entrare in città.
Dante, *Purg.*, 26-69: Non altrimenti stupido si turba

○ З семантичних неологізмів пропонується виділити *bolgia*, слова, яке використовується для позначення кожного з десяти ровів (секцій), на які поділене восьме коло пекла. Етимологія слова вказує на основу галльського походження *bulgia* (*bulga*) — мішок. Вживання Данте є визначним, адже спочатку слово широко використовувалося у значенні “місце гріха”, “місце страждання”, а потім набувало ширшого значення “місце, повне людей, плутанини, безладу”, а також “скупчення людей, натовпу”. Наприклад: “*Quellocale è unabolgia*”. Слід зазначити, що Данте не вилучає первісного значення “мішок”, “валіза”, яке залишалося прийнятим в різних виданнях

vocabolario della Crusca (хоч і вважається застарілим або регіональним тосканським діалектом) [16, с. 417-432].

Більше того, зміст “La Divina Commedia” дуже добре демонструє різноманітність у лексиці: налічуються форми, які є тосканськими, але визначаються як північніші. Справді, поема одразу ж поширилася на півночі Італії, де Данте жив у вигнанні [14]. Поет вживає форму *teggio* замість *mezzo*; *puocho* з непригамним для тосканської вимови дифтонгом, тощо.

З вище написаного виходить, що Данте, як правило, вважається одним із тих, хто допоміг розвинути італійську мову, оскільки він написав “Божественну комедію” не латиною, а тосканським діалектом. Завдяки Данте флорентійська тосканська мова стала мовою Італії, утвердивши Флоренцію як творчий центр епохи Відродження. Данте був визначною фігурою того часу, яка задавала тенденції на століття. Його майстерність спостерігається не тільки в написанні творів і римуванні, а й в збагаченні лексики італійської мови. Можливо чітко прослідкувати як він творив італійську мову: багато з введених ним неологізмів активно використовуються й зараз.

2.2 Особливості творів Боккаччо

У 14 столітті ще зарано говорити про “*letteratura dialettale*”, яка з'явилася пізніше, починаючи з 16 століття. Однак твори Боккаччо, особливо епістолярні, показують, як діалектне розмаїття могло стимулювати творчий та експериментальний смак особливо вправного письменника.

Марацціні досліджуючи твори Боккаччо підбиває підсумки щодо діалектизмів: *chillo* (*quello*) - метафонічна форма. *Fratiello*, *juorno*, *biello*, *tiempota bielli*- це форми з метафонічними дифтонгами. *Nuotra*, з іншого боку, не є справжньою неаполітанською формою, оскільки вона реалізується лише за наявності закінчень *-i* та *-u*. У лексиці можна помітити південні форми, такі як *parroco*, поруч із францизмами [18].

Стуссі коментував твори Боккаччо наступним чином: “...часті й добре відомі прояви штучного порядку (від латинських конструкцій з дієсловом у кінцевій позиції до вмілого використання ритмічних речень) (...) керовані правилами, які не є жорсткими, чутливими до міркувань виразності та передують, можна сказати, фільтру, який зазвичай втручається при переході від усного мовлення до письма” [23].

Франческо Біанко провів дослідження твору “Decameron”, в ході якого виявив, що твору притаманні наступні риси [2]:

- Поширене вживання конструкції *Prep. + SN (sintagmanominale) + che*:

“*il che in quelle che ne guerirono fu forse di minore onestà, nel tempo che succedette, cagione*”. [3, I, Introduzione, 29, p. 22]

- Часова інверсія зустрічається досить часто, особливо в заголовку. Вона відіграє маркуючу роль, відокремлюючи різні частини тексту. Вступ щонайменше восьми декретів (II, III, V, VI, VII, VIII, IX, X) починається з інвертованої часової конструкції.

- Часте вживання сполучника часу *quando*:

“*Signor mio dolce, il quando potrebbe essere qualora più ci piacesse, per ciò che io non ho marito a cui mi convenga render ragione delle notti*”. [3, VIII, 4, p. 923]

- *Ogni volta che* виражає циклічний аспект сучасності:

“*E tanto ciò prese per uso, che quasi ogni volta che a grado l'era infino allo inebriarsi bevendo il conducea;*” [3, VII, 4, 8, p. 816]

- Ще однією характерною рисою його творів є використання *verbadicendi*, що супроводжується або не супроводжується прямою мовою:

“*Aveva Panfilononsenzarisadelledonnesfinitalanovella di frate Puccio, quandodonnescamentelareina a Elissaimposecheseguisse:*” [3, III, 5, 2, p. 368]

Паола Манні в своїй роботі підмічає велику кількість імпліцитних конструкцій, герундіїв, які “мають перевагу завдяки своїй здатності виражати підрядні відношення різного типу”, серед яких багато “абсолютних, які є прямим відбитком латинського *ablative-absolute*”. Вона ж підкреслює

вживання абсолютних дієприкметників теперішнього часу, які також створений за зразком *ablative-absolute* і зустрічаються в ранніх творах Боккаччо [17].

Підсумовуючи, мова “Трьох корон” була не італійською, а радше тосканською. Після смерті Боккаччо тосканський діалект був майже втрачений і лише нещодавно відновилася завдяки тим, хто присвятив йому старанне вивчення, читаючи найкращих авторів і наслідуючи їх у написанні своїх творів. Твори Боккаччо можна вважати великим надбанням літератури. Вони не тільки показують майстерність письменника, але й передають тогочасні реалії: як соціальні, культурні, так і мовні. Серед рядків ми можемо побачити особливості вживання граматичних конструкцій, лексичну варіативність та семантичні особливості. Багато лінгвістів та дослідників присвятили свої роботи дослідженню творів Джованні, серед них: Манні, Марацціні, Стуссі, Біанко. Цікавість до праць автора не вщухає й на сьогоднішній день.

2.3 Збережені рукописи Петрарки

Поява “*Stilnuovo*” ознаменувала новий протяжний етап в історії розвитку та формування італійської мови та літератури. Започаткований Данте, він продовжується Петраркою і петраркізмом, потім проходить через Тассо і Леопарді. З написанням “*Canzoniere*” Петрарки поетична форма, яку можна спостерігати впродовж декількох наступних століть, була міцно кодифікована.

Це є вийнятковим моментом в історії, об’єднанням елегантності та музичності воедино. Примітним та важливим є те, що більшість творів Петрарки збереглися в оригінали. Більш того, дослідити можна не тільки готові роботи, але й самі начерки та рукописи. Це дає унікальну можливість реконструкції творчого процесу, який стоїть за твором.

Марацціні в своїй праці досліджує 30 сонетів латинського Ватиканського кодексу 3196. Цікавим він відзначає той факт, що слово *integron* ніколи не зустрічається у віршах Петрарки, а лише в його латинській прозі, тоді як *interos* з'являється кілька разів у “Canzoniere”. Латина виступає “службовою мовою”, тоді як народна мова використовується для дуже вишуканих віршів. Його твори збалансовані та музичні. Перший тривірш обігрує гіперболізацію величезного географічного простору (*l'estremo settentrione, l'Asia, l'Africa, la Grecia, fino allo stretto di Gibilterra, confinato del mondo conosciuto*), в якому Петрарка хотів би поширити ім'я Лаури. Останній тривірш, навпаки, зменшує гіперболічний географічний простір, обмежуючи його Італією, де резонує італійська мова [18].

В рукописах Петрарки можна помітити й новаторство. Франческо використовував крапку для позначення розділення рядків, написаних через два, а також використовував косу риску для позначення паузи, що можна інтерпретувати сучасною комою. Це був початок, хоча й обмежений, використання розділових знаків [18].

В погоні за літературним безсмертям для своїх робіт Петрарка любив писати латиною. Використовував він її переважно у важливих посланнях. Марацціні також аналізує одне з *Sinenomine*, зібране в остаточному вигляді близько 1360 року і упорядковане без зазначення адресата. Для ознайомлення цитується лиш уривок:

*“Etsi non meremur, aspice in nos et miserere nostri!
Respice inimicos nostros nec minustuos,
quonia multiplicatis untet odio iniquo oderunt nos nec minuste! Discerne, quesumus,
inter partes omni ex parte dissimiles! Denique devultu tuo iudicium nostrum prodeat:
oculitui videant equitatem!”*

Мова та стиль письма набагато елегантніший, вже догуманістичний, на відміну від Данте. В уривку можна знайти кілька цитат з Псалтиря: “*aspice in nos et miserere nostri*”, “*devultu ...equitatem*”. Як і в латинських творах Данте, простежується характерний склад середньовічної латини, яка

спирається на джерела з біблійної та християнської традицій. Проте, латина Петрарки демонструє більшу прихильність до класики, що також простежується у виборі лексики. Відсутні середньовічні латинські терміни, яких немає у класичних латинських авторів, натомість вони з певним розмахом повторюються в уривку з “*Devulgarieloquentia*” Данте[18].

Отже, Франческо Петрарка – визначний поет та літописець, що за роки своєї праці значно збагатив літературну спадщину Італії. В своїх роботах від продовжує і розширює надбання Данте. Варто зазначити, що однією з найбільших відмінностей від Данте є наявність оригіналів творів. Завдяки начеркам та рукописам Петрарки сучасні вчені досліджують розвиток італійської мови. З його творів ми бачимо як динаміку в переході від латини до італійської, так і розвиток, творення, пунктуації. Не дарма, Петрарка є однією з трьох найважливіших фігур в творенні італійської мови та літератури.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ II

Криза XIV століття - це історіографічне поняття, задокументоване різними матеріальними та нематеріальними джерелами. У першій половині XIV століття Італійський півострів характеризувався скороченням населення, серйозним голодом та кризою з постачанням продовольства. Такого висновку можна дійти навіть досліджуючи тільки мову. Дійсно, як показує ретельний семантичний аналіз, зв'язок між ринками та кризами відображений у мові: слова *caristia* або *carestia* у середньовічній латині, або *caro*, *carestia* чи *carizia* у народній італійській мові, передавали низку значень у джерелах XIII-XIV століть, включаючи “нестачу” або “відсутність” продуктів, а також “зростання цін”[20].

Було визначено, що основна причина, чому сучасна стандартна італійська мова базується на тосканському діалекті, полягає у величезній, тривалій і беззаперечній популярності тосканської літератури, починаючи з XIV століття. Мова є відображенням історичних змін. Аналізуючи твори "Трьох

корон" можна дійти висновку, що тогочасна мова була ще тосканською, а не італійською. Данте, Боккаччо та Петрарка зробили величезний внесок в подальший розвиток мови, а їх роботи активно досліджуються й зараз. Тосканські поети писали рідною мовою без цілеспрямованої задачі на її широке впровадження як державної мови Італії.

Данте, ключова постать в розвитку італійської мови та літератури, значно допоміг розвитку італійської. У своїй праці "Devulgarieloquentia", іронічно написаній латиною, він відстоював використання італійської мови для поезії замість латини, яку використовувала більшість. "Divinacommedia" була написана італійською мовою, і оскільки він був флорентійцем, то використовував тосканську говірку. Поема була, мабуть, найважливішим твором не лише італійської поезії, але й середньовічної літератури загалом, а також представляла величезний масив писемної італійської мови, яка до того часу була переважно розмовною.

тим, що написав "Божественну комедію" тосканським діалектом. Саме завдяки йому флорентійська тосканська мова стала мовою Італії, утвердивши Флоренцію як творчий центр епохи Відродження.

Твори Боккаччо прирівнюються до літературних скарбів. Письменник був ключовим персонажем в еволюції гуманізму, італійської мови та сучасної літератури.

Петрарка, відомий поет та історик, у своїх творах продовжував роботу Данте. Багато сучасних досліджень ґрунтується на його рукописах, які вдалося зберегти.

Отже, тогочасна мова не характеризувалася "чистотою", вона була в стані переходу від латини до італійською. Проміжним етапом була тосканська, яка, однак, теж могла варіюватись. Аналізуючи тогочасні твори, можна не тільки спроектувати тогочасне життя, але й знайти внутрішні та зовнішні культурні і політичні зв'язки Італії. В багатьох творах спостерігаються не тільки запозичення з інших діалектів Італії, але й з інших мов, до прикладу, французької.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У роботі було виявлено, що сучасна італійська мова, яку ми знаємо і використовуємо сьогодні, сформувалася далеко не за один день. Свій початок вона бере в Тоскані XIV сторіччя, у Флоренції. Є дві основні причини чому саме так склалася історія:

По-перше, саме в регіоні Тоскана значний час проживали та писали найвизначніші письменники того часу — “Три корони”. Тоскана значно випереджала інші регіони у створенні літературної прози та задавала тенденції на століття. Данте вважається одним з тих, хто становив італійську мову. Завдяки Данте тосканський діалект став мовою всієї Італії, утвердивши Флоренцію як творчий центр епохи Відродження. Він написав “Божественну комедію” не латиною, а тосканським діалектом, започаткувавши рушійні процеси в мові. Його майстерність спостерігається не тільки в написанні творів, римуванні, збагаченні лексики італійської мови, але й в державотворенні. Засади його націоналістичної лінгвістики допомогли об’єднати народ і країну в єдине ціле. Поширював вивчення тосканського діалекту й Петрарка. Багато сучасних досліджень ґрунтується на його рукописах, які вдалося зберегти. В його творах відображається перехід від латини до італійської, розвиток мови та творення, пунктуації. Ще одним учасником трійці є Боккаччо. Твори письменника, ключової постаті в еволюції гуманізму, прирівнюються до літературних скарбів. Джованні прославився не тільки своїми авторськими творами, але й перекладами Данте та Петрарки. Своїми спробами спрямувати зусилля всіх письменників задля досягнення однієї мети, він зробив величезний вклад в мову.

По-друге, саме Тосканський регіон був економічним, культурним та політичним осередком. Літературні вираження “ділової цивілізації” після середини XIII визначалося інтересами купців і ремісників, а не національними центрами вищої освіти. Це явище, як і криза XIV століття, задокументоване мовою. У першій половині XIV століття Італійський півострів характеризувався скороченням населення, серйозним голодом та

кризою з постачанням продовольства. Семантичний аналіз є чудовим методом дослідження: слова *caristia* або *carestia* у середньовічній латині або *caro*, *carestia* чи *carizia* у народній італійській мові передавали низку значень у джерелах XIII-XIV століть, включаючи “нестачу” або “відсутність” продуктів, а також “зростання цін”.

Однак тоскансько-флорентійський варіант народної мови використовувався поетами і був здебільшого письмовим, а не розмовним. Це означало, що мова зберігалася попри відсутність активних носіїв. До того ж, тогочасна мова знаходилася на етапі переходу від латини до італійської. Проміжним етапом була тосканська, яка, однак, теж була наповнена домішками інших діалектів Італії та мовами інших країн. Творення мови — це складний багатовіковий процес, який не завжди може бути чітко охарактеризованим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Barillari, S. M., & Olcese, G. (2022). *Methodological guidelines: Pastilleproject*. Società Dante Alighieri Wroclaw.
2. Bianco, F. (2011). Le proposizioni temporali di contemporaneità nella prosa narrativa italiana antica. Dottorato in Linguistica Storica e Storia Linguistica Italiana XXIII ciclo.
3. Boccaccio, G. (n.d.). Decameron. Retrieved April 18, 2023, from http://www.letteraturaitaliana.net/pdf/Volume_2/t318.pdf
4. Braudel, Fernand (1974), *L'Italia fuori d'Italia. Due secoli e tre Italie*, in: Ruggiero Romano/Corrado Vivanti (edd.), *Storia d'Italia*, vol. 2: Dalla caduta dell'Impero romano al secolo XVIII, Torino, Einaudi, 2091–2248
5. Cappozzo, V. (2020). Petrarca, Francesco. *SpringerEBooks*, 1–12. https://doi.org/10.1007/978-3-319-02848-4_872-1
6. Di Pretoro, P. (1970) Innovazioni lessicali nella «Commedia», in «Rendiconti dell'Accademia Nazionale dei Lincei», Classe di scienze morali, storiche e filologiche, XXV: 1-35.
7. Dionisotti C., *Ricordi della scuola italiana*, Roma, Edizioni di Storia e Letteratura, 1998.
8. Dvořáková, A. (2006). LE CLASSIFICAZIONI DEI DIALETTI IN ITALIA.
9. Eisner, M. (2013). Boccaccio and the invention of Italian literature. <https://doi.org/10.1017/cbo9781107300484>
10. Europass IT Scuolad'italiano (s.a.): Sviluppo della lingua fin dalle sue origini. <https://www.europassitalian.com/it/risor-se-gratuite/storia-lingua-italiana/>
11. Ferrante, J. (2007). A poetics of chaos and harmony. *The Cambridge Companion to Dante*, 181–200. <https://doi.org/10.1017/ccol0521844304.011>
12. Folena, G., “Filologia testuale e storia linguistica”, in *Studi e problemi di critica testuale*, Bologna, Commissione per i testi di lingua, 1961, pp. 17-34

13. Kristeller, P. O. (1946). The origin and development of the language of Italian prose.
14. LaDivinaCommedia. (n.d.). Retrieved April 17, 2023, from <https://divinacommedia.weebly.com/>
15. LoBianco, J. (2005). Globalisation and national communities of Communication. *Language Problems and Language Planning*, 29(2), 109–133. <https://doi.org/10.1075/lplp.29.2.02lob>
16. Manni, P. (2016) *Da Dante a noi. Parole nel lessico italiano*, in *Etimologia e storia di parole*, XII Congresso ASLI, Firenze, Accademia della Crusca, 3-5 novembre 2016 (pubblicato in Atti del XII Convegno ASLI *Etimologia e storia di parole*, Firenze, Cesati, 2018, pp. 417-432).
17. Manni, P. (2003), *Storia della lingua italiana. Il Trecento toscano. La lingua di Dante, Petrarca e Boccaccio*, Il Mulino, Bologna
18. Marazzini, C. (2006). *La storia della lingua italiana attraverso i testi*.
19. Mező, P. D. (2022). La Storia della lingua italiana. *Lélektan És Hadviselés*, 4(1), 9–15. <https://doi.org/10.35404/lh.2022.1.9>
20. Nanni, P. (2019). Facing the crisis in medieval Florence: Climate variability, Carestie, and forms of adaptation in the first half of the fourteenth century. *The Crisis of the 14th Century*, 169–189. <https://doi.org/10.1515/9783110660784-009>
21. Scuole d'italiano Dante Alighieri (2018): *La nascita dell'italiano come lingua letteraria*. <https://www.scuoleitaliano.it/storia-lingua-italiana-letteraria/>
22. Serra, F. (Ed.). (2022). LA LINGUA ITALIANA storia, strutture, testi. *Rivista Internazionale*, XVIII.
23. Stussi, A. (1995), *Lingua*, in *Lessico critico de Cameroniano*, a cura di Renzo Bragantini e Pier Massimo Forni, Bollati Boringhieri, Torino, pp. 192-221.
24. *WORD*, 2(1), 50–65. <https://doi.org/10.1080/00437956.1946.11659276>

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

25. Battaglia, S. (n.d.). Grande Dizionario della lingua italiana - accademia della crusca. Utet. Retrieved April 17, 2023, from <https://www.gdli.it/sala-lettura/vol-viii/8>